

L'ARTILLERIA DE L'ESPERIT

DESCOBRIM UNA PISTOLA AMAGADA DINS UN LLIBRE IMPRÈS A PARÍS AL SEGLE XVIII

Un col·leccionista privat de Girona –el qual desitja restar en l'anonimat i a qui agraeixo la seva confiança i gratitud– que coneix la meua afecció pels llibres antics em va mostrar un llibre francès, un tractat d'exercicis espirituals del segle XVIII, imprès a París, que pesava molt. El volum –molt gruixut, bellament enquadernat amb pell i que es clou amb una tanca poderosa– amagava a dins una grata sorpresa.

PEP VILA > TEXT I FOTOS

Després de les primeres pàgines, conservades per dissimular millor la mercaderia, s'havia buidat, curosament, la resta del llibre, el paper de mantega amb olor de tinta, per fer-hi com un estoig. Dintre, el llibre amagava una obra d'artesanía, una petita pistola rudimentària de tres canons, que no ofereix cap indicatiu ni marca d'on ni quan fou construïda. ¿Pertanyia a un malfactor, a un militar, a un home de posició, a un capellà trabucaire? ¿Va venir del país veí o fou armada a casa nostra? Fins fa quatre dies el bandolerisme i les bandositats entre individus de qual-sevol condició, les venjances privades, estaven a l'ordre del dia. La conflictivitat social obligava a anar amagat per marges, camins i ciutats. Els saltejadors i malfactors intentaven com podien sortir de la misèria

i de l'adversitat econòmica i social. He vist també com a armes defensives bastons de passejar que, un cop desembeïnats del pom, portaven dintre una ànima d'acer llarguera, una petita espasa o punxó.

Ara recordo una imatge d'una pel·lícula de l'oest, de la qual no recordo el nom, en què un predicador irat, en un moment de perill, obria el seu breviar i disparava a uns malfactors amb una pistola com aquesta, molt abans que sortissin al mercat nous artefactes, com una espècie de bolígrafs pistola, aptes per disparar una petita bala. Un antiquari em va confessar que havia vist un altre tipus de llibre semblant, però que en aquest cas contenia una petita ampolla d'alcohol.

Al principi del segle XIX, els duaners de la Jonquera van rebre un ofici de la policia de Figueres pel qual se'ls ordenava que examinessin amb molta cura una

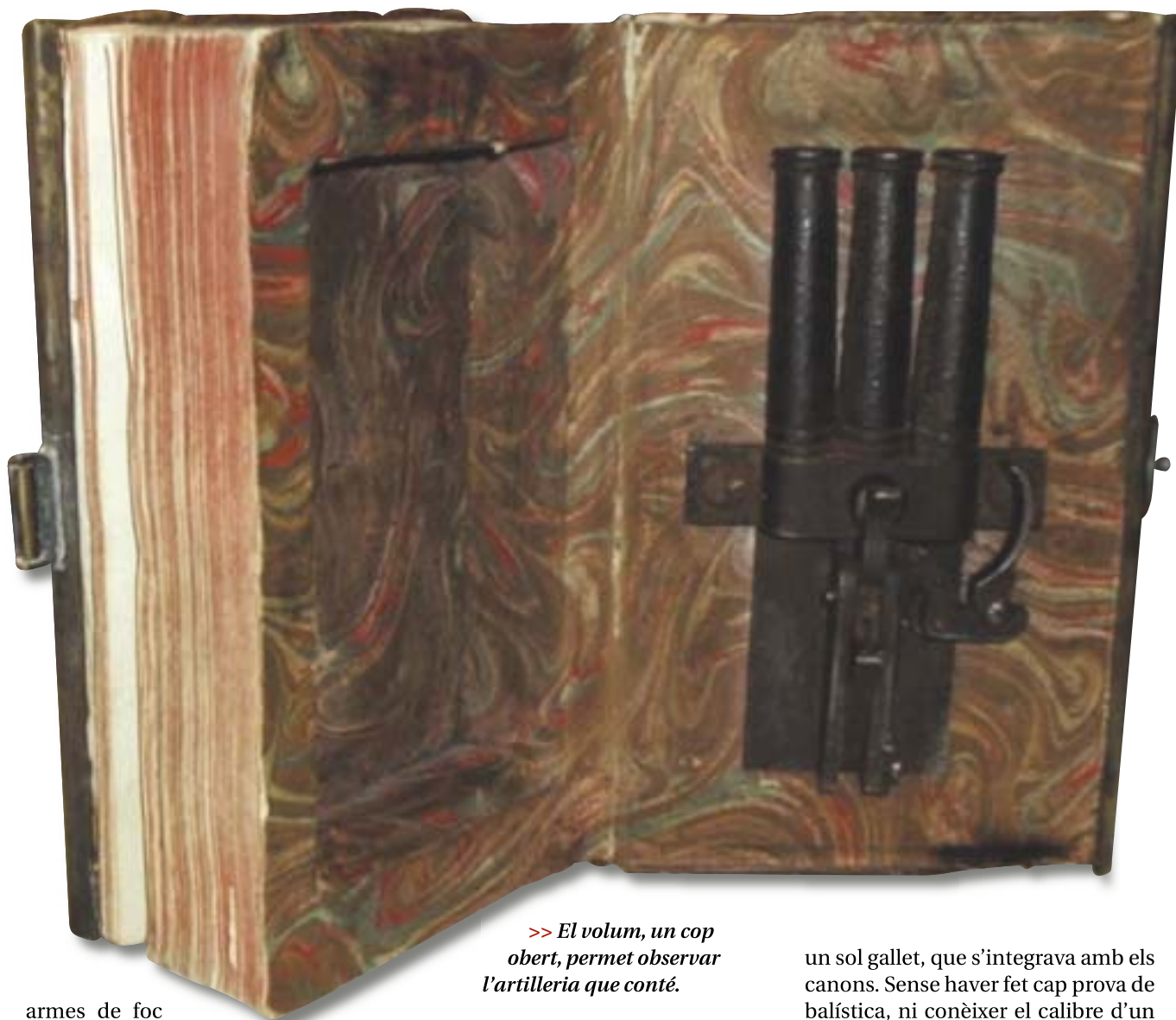
llista de títols de llibres que podien dur els viatgers quan passaven la frontera. No fa pas gaire que amb Èrika Serna en vam publicar la llista sencera. Rere un llom i una enquadernació falsa que incloïa un títol enganyós –que anunciava un llibre de pietat, o un catecisme–, hom introduïa al país dominat per l'absolutisme obres dels enciclopedistes francesos, gravats i novel·les, obres de teatre eròtiques, tractats de Rousseau, Voltaire, Diderot, proclames a favor dels drets humans, o de la independència de les colònies americanes.

De Ripoll a Filadèlfia

Tot i que m'he documentat tan bé com he sabut, no vull fer passar el bou per bèstia grossa; vull dir amb això que no em considero un especialista en aquesta matèria. Us demano, doncs, que no em poseu una pistola al pit. Penso, però, que aquesta troballa pot interessar a curiosos, col·leccionistes o estudiosos de les

>> *Detall del llibre vist de perfil.*

>> El volum, un cop obert, permet observar l'artilleria que conté.

armes de foc portàtils, presents ja des del segle XIV, tal

com explica Giuseppe de Florentiis a la seva *Historia de la pistola* (Ed. de Vecchi, Barcelona, 1988). Som lluny d'aquelles pistoles artesanes, bellament cisellades, sorgides dels obradors de Ripoll, una indústria que en 1781 donava feina a més de 400 persones de la vila, i que es va tornar a revifar amb les guerres napoleòniques.

Aquesta pistola que presento, del principi del segle XIX, de triple canó, he pogut comprovar que havia servit i que funcionava amb cartutxos, ja que el llibre té algunes pàgines socarrimades per efecte de l'explosió de gasos; llavors s'emprava pólvora negra, que feia molt de fum. És una petita joia de la mecànica. Un hàbil artesà la va fer encabir din-

tre d'un llibre al qual va dotar d'una enquadrada artística, amb ferros de llautó, massissa, gairebé blindada, perquè l'explosió no rebotés el preciós embolcall que la dissimulava. Com veiem per les fotografies fou dotada d'un accionament mecànic, un pany molt rudimentari, amb

Fa la impressió que l'arma servia només per a distàncies curtes, sense gaire penetració ni precisió. Devia costar Déu i ajuda apuntar-la adequadament per tal que encertés un òrgan vital

un sol gallet, que s'integrava amb els canons. Sense haver fet cap prova de balística, ni conèixer el calibre d'un canó ben barrinat, fa la impressió que l'arma servia només per a distàncies curtes, sense gaire penetració ni precisió. Devia costar Déu i ajuda apuntar-la adequadament per tal que encertés un òrgan vital.

Un canoner havia de procurar fer una feina precisa perquè l'arma no pogués esclatar. Després venia l'encebador, que deixava l'arma acabada, amb el canó muntat.

Sabem que a començament del segle XVIII, en el cas de les pistoles de butxaca, el canó ja es podia descargolar. Hi havia maletes amb jocs de pistoles desmuntades. En aquest cas el gallet va enganxat a un eix vertical, amb uns sortints. En prémer-lo s'alliberen els percussors, que disparen els tres canons d'una manera rotativa.

La pistola –que es va convertir

Col·leccionisme sacríleg: una passió dels surrealistes

El crucifix-navalla que apareix en aquests fotogrames de la pel·lícula *Viridiana* (1961) és un bon exemple del predicament que han tingut sempre els objectes sacrílegs entre certs sectors il·lustrats de la societat. Aquesta mena d'estrís agradava molt als surrealistes pel seu caràcter blasfem i sacríleg. Curiosament, després de aquest ganivet, també anomenat *cris de molles*, aparegués a la pel·lícula *Viridiana*, les autoritats eclesiàstiques van imposar la prohibició de vendre'n a les botigues de ganivets d'Albacete, on eren molt populars. Buñuel recordava haver vist una monja amb un crucifix-ganivet penjat al coll, que emprava per pelar patates. També els llibres religiosos amb pistoles o armes amagades connecten amb els surrealistes. A la pel·lícula *Un chien andalou* (1929), de Luis Buñuel i Salvador Dalí, hi apareix un home sostenint un llibre que es converteix en una pistola.

>> *Dos fotogrames de la pel·lícula Viridiana, de Luis Buñuel.*

en l'arma curta portàtil per excel·lència, ja que es dispara amb una sola mà i, un cop lligada a la moda, es podia encabir sota de la vestimenta, que de vegades també duia incorporada un ganivet o una petita espasa— és en aquest cas una arma d'ús civil per a defensa personal, més defensiva que ofensiva, ja que més que per matar l'adversari servia per aturar-lo. En canvi, quan es va iniciar la moda del duel a pistola sota el codi de l'honor, cap a 1650, els contendents demanaven armes ràpides i precises per fer mal i així tombar ràpidament l'adversari que s'havia atrevit a desafiar-los. La sang rentava la taca moral.

Encara avui dia es desconeix l'etimologia exacta del terme *pistola*. Alguns diuen que va rebre aquest nom en honor de Camillo Vetteli, un ciutadà de Pistoia (1540), a la Toscana, que fou qui perfeccionà l'arma portàtil. D'altres el fan derivar de l'alemany *pistole*. Els nostres avis deien «venir una cosa com un cop de pistola», referint-se a un afer que arribava sobtadament, amb una certa violència.

El nostre imaginari —que essencialment prové del món de les novel·les de guàrdies i lladres, de pel·lícules diverses, del contraban, el suïcidi o l'assassinat com a motius literaris o periodístics, com a símbols d'implicació fatal, motius catàrtics fins i tot— ens fa recordar les pistoles de butxaca, les Deringer de Filadèlfia, en honor de Henry Deringer (1825), emprades al sud i a l'oest dels Estats Units per ciutadans, jugadors i lladres. Abraham Lincoln va morir en una tribuna del teatre Ford, a Washington, a mans de John Wilkes Booth, armat amb una Deringer. Més tard va venir Samuel Colt, que amb el revòlver que duu el seu nom va perfeccionar altra volta l'invent. Des de llavors que es continua disparant, amb raó o sense, esclavitzats per la violència, per resoldre tensions de tota mena, punt de partida i d'arribada de molts conflictes majors.

Pep Vila és filòleg.